

7Н/1 204415
(1038)

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка»

Н. У. Чайка

**ТЫПАЛОГІЯ ЭЛІПСІСА
У СІНТАКСІЧНАЙ СІСТЭМЕ
БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ**

Манаграфія

Мінск
2012

Нацыянальная
бібліятэка
Беларусі

ЗМЕСТ

Дадатак А. Кампаненты семантычнай структуры канструкцый з эліпсісам дзеяслова.....	3
Дадатак Б. Прадуктыўнасць мадэлей канструкцый з эліпсісам дзеяслова	9
Б.1. Дынамічна-лакатыўны тып.....	10
Б.2. Экзістэнцыяльна-лакатыўны тып.....	22
Б.3. Акцыянальныя тыпы	26
Б.4. Лакатыўна-пацыентыўны тып.....	37
Б.5. Акцыянальна-дэлібератыўны тып.....	41
Б.6. Статальны тып.....	45
Б.7. Экзістэнцыяльна-тэмпаральны тып	47
Б.8. Рэляцыйны тып	49
Дадатак В. Частотнасць структурных тыпаў канструкцый з эліпсісам дзеяслова	51
В.1. Поліпрэдыкатыўны тып	52
В.2. Звышфразавы тып: самастойныя сінтаксічныя адзінкі ў структуры звышфразовага адзінства	63
В.3. Звышфразавы тып: эліптычныя і парцэляваныя канструкцыі ў структуры звышфразовага адзінства.....	76
В.4. Ускладнена-паратаксічны тып	84
В.5. Ускладнена-паўпрэдыкатыўны тып	89
<i>В.5.1. Эліптычныя канструкцыі з адасобленымі азначэннямі.....</i>	<i>89</i>
<i>В.5.2. Эліптычныя канструкцыі з адасобленымі акалічнасцямі</i>	<i>91</i>
В.6. Ускладнена-парэўнальны тып.....	94
В.7. Ускладнена-далучальны тып.....	96
В.8. Ускладнена-паратаксічны тып	98
<i>В.8.1. Ускладнена-інтрадуктыўны тып (з устаўнымі канструкцыямі)</i>	<i>98</i>
<i>В.8.2. Ускладнена-інтрадуктыўны тып (са звароткамі).....</i>	<i>101</i>
Дадатак Г. Кампенсаторныя семантычныя кампаненты ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова	103
Г.1. Дынамічна-лакатыўны тып.....	104
Г.2. Акцыянальныя тыпы	110
Г.3. Лакатыўна-пацыентыўны тып.....	120
Г.4. Акцыянальна-дэлібератыўны тып.....	122
Г.5. Экзістэнцыяльна-лакатыўны тып.....	125
Г.6. Статальны тып.....	128
Г.7. Экзістэнцыяльна-тэмпаральны тып	130
Г.8. Рэляцыйны тып	132

Дадатак Д. Функцыянаванне канструкцый з эліпсісам дзеяслова	134
Д.1. Выражэнне прэдыкатыўных катэгорый у канструкцыях з эліпсісам дзеяслова	135
<i>Д.1.1. Выражэнне катэгорыі тэмпаральнасці</i>	<i>135</i>
<i>Д.1.2. Выражэнне катэгорыі мадальнасці</i>	<i>142</i>
<i>Д.1.3. Выражэнне катэгорыі персанальнасці</i>	<i>149</i>
Д.2. Канструкцыйная поліфункцыянальнасць сінтаксем у парадыгме структурна-сінтаксічных мадыфікацый.....	155
<i>Д.2.1. Канструкцыйна-трансфармацыйныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем</i>	<i>155</i>
<i>Д.2.2. Канструкцыйна-катэгарыяльныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем</i>	<i>166</i>
<i>Д.2.3. Логіка-семантычныя фактары поліфункцыянальнасці сінтаксем..</i>	<i>174</i>
Дадатак Е. Акт аб укараненні.....	177

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Кампенсаторныя семантычныя кампаненты ў канструкцыях з эліпсісам дзеяслова

У дадатку прадстаўлены кампенсаторныя кампаненты ўзроўню семантычнай арганізацыі. Факталагічны матэрыял у ім сістэматызаваны на аснове тыпалагічнай характарыстыкі аб'екта: кожны семантычны тып падаецца ў асобным параграфі (Г.3 *Лакатыўна-пацыентыўны тып*). Далейшы падзел унутры кожнага тыпу ажыццяўляецца ў адпаведнасці з відавым класам, напрыклад, *перамяшчэнне ў прасторы неадушаўлёнага аб'екта*. Пасля падаецца кампенсаторны кампанент названага тыпу і віду, напрыклад, *аб'ектыў*. Затым называюцца ўсе магчымыя спосабы выражэння названага кампенсаторнага кампанента, напрыклад, *назоўнік В. скл. адз. ліку, назоўнік В. скл. мн. ліку* і інш. Кожны від прадстаўлены адпаведнай ілюстрацыяй: *Аб'екта ў пакой. Кнігі, шыйткі са стала – на падаконнік. Стол – ад сцяны. На стол – чысты настольнік* (І. Мележ) і ўказана колькасць сінтаксічных канструкцый названага падвіду (47).

Г.1. ДЫНАМІЧНА-ЛАКАТЫЎНЫ ТЫП

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

Агульная семантыка	Паказчык семантыкі (кампанент семантычнай структуры)	Спосаб выражэння і форма	Агульная колькасць адзінак	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
Рух суб'екта ад пачатковага пункта	Дырэктывы-старт	Назоўнік Р. скл. адз. ліку	216	57 %	<i>Цячкі з вакзала дзень і ноч</i> («Звязда»)
		Назоўнік Р. скл. мн. ліку	130	34 %	<i>Вы – з Куранёў?</i> (І. Мележ)
		Прыслоўе	35	9 %	<i>А задкуль здалёку?</i> (І. Мележ)
<i>Усяго</i>			<i>381</i>	<i>10 %</i>	
Рух суб'екта ад канечнага пункта	Дырэктывы-фініш	Назоўнік В. скл. адз. ліку	527	35 %	<i>Галгоўскі – у горад свой родны, // Падгол – у любімы калгас</i> (П. Броўка)
		Назоўнік В. скл. мн. лік	25	2 %	<i>Кожны дзень я з стадам – сюды – на балоты</i> (З. Бядуля)
		Назоўнік Р. скл. адз. ліку	173	12 %	<i>– Я – да нашых куркулёў! Ну, не!</i> (А. Дзялендзік)
		Назоўнік М. скл. мн. лік	61	5 %	<i>Мітрахван, малады паштальён, – на вёсках і хутарах</i> кожны дзень («Рэспубліка»)
		Прыслоўе	679	46 %	<i>– Яўхім! – павысіў голас стары Корч. – Пасля паўзы ён запытаў строга: – Куды ты?</i> (І. Мележ)
<i>Усяго</i>			<i>1482</i>	<i>38 %</i>	

Агульная семантыка	Паказчык семантыкі (кампанент семантычнай структуры)	Спосаб выражэння і форма	Агульная колькасць адзінак	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
Рух суб'екта ад пачатковага пункта да канечнага	Дырэктывы-старт і дырэктывы-фініш	Назоўнікі Р. скл. адз. ліку і В. скл. адз. ліку	98	30 %	<i>З натоўму ў натоўп. Бездапаможна</i> (Т. Бондар)
		Займеннікі Р. скл. адз. лік і назоўнікі В. скл.	76	23 %	<i>Мы ад старшыні – да брыгадзіра</i> (С. Баранавых)
		Займеннікі Р. скл. і назоўнікі В. скл.	21	6 %	<i>Іван ад нас – да фельчара</i> (Б. Сачанка)
		Назоўнікі Р. скл. мн. лік і назоўнікі М. скл. мн. лік	38	12 %	<i>Учарашнія студэнты ад родных хат – на франтах</i> («Настаўнік»)
		Прыслоўі і назоўнікі В. скл. адз. лік	52	17 %	<i>Міхась служыў у арміі. Адтуль хлопец – у горад. Вяртацца назад не стаў</i> (В. Хомчанка)
		Назоўнікі Р. скл. мн. лік і прыслоўе	39	12 %	<i>Мы спачатку сустрэнем Мальвіну. А з вакзала – дахаты</i> (Г. Марчук)
Усяго			324	8,5 %	

Агульная семантыка	Паказчык семантыкі (кампанент семантычнай структуры)	Спосаб выражэння і форма	Агульная колькасць адзінак	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
Рух суб'екта ў канкрэтным напрамку без указання на пачатковы або канечны пункт	Транзітыў	Прыслоўе	274	35 %	<i>Наступны ўзмах – і воля. // Насустрач – сінчэ – акіян. // І ні руля, ні зоркі ў долі: // Сляпым грабцом – душа мая (Т. Бондар)</i>
		Назоўнік В. скл. адз. ліку	144	19 %	<i>А мы – паўз хмызняк. Там зараз – нікога (В. Быкаў)</i>
		Назоўнік В. скл. мн. лік	80	10 %	<i>Пяхота – праз вёскі і гарады, дзень і ноч («Звязда»)</i>
		Назоўнік Тв. скл. адз. ліку	39	5 %	<i>Над згадкаю ціша сьшлася – // І зноў вятрыска калыша сцяну хмызнякоў. // Бяда ж – за дзяўчынкай! // Каторы ўжо круг (Т. Бондар)</i>
		Назоўнік Тв. скл. мн. лік	50	7 %	<i>Вайна – услед за дзецьмі. Праз дзяцінства (ЛіМ)</i>
		Займеннік Тв. скл. адз. лік	28	4 %	<i>Чытальная зала. // Адно. // І холад пустога перона. // Снягоў галашэнне. Яно – за мною. // У дзверы вагона (Л. Дранько-Майсюк)</i>
		Займеннік Р. скл. адз. лік	42	5 %	<i>Ярам-долам каля жыта, // Цераз лета з-за ракіты – // Да цябе, хлапчына, напасткі (Г. Бураўкін)</i>
		Займеннік Тв. скл. мн. лік	94	12 %	<i>– Мы – услед за імі. Прасочым, куды хаваюць зброю (В. Быкаў)</i>

Агульная семантыка	Паказчык семантыкі (кампанент семантычнай структуры)	Спосаб выражэння і форма	Агульная колькасць адзінак	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
		Займеннік М. скл. мн. лік	27	3 %	<i>А ён гэтак рашуча проста на іх</i> (В. Быкаў)
<i>Усяго</i>			778	20,1 %	
Рух як мэта	Фінітыў-1	Назоўнік М. скл. адз. ліку	108	80 %	<i>Я тут на справе</i> (А. Макаёнак)
		Назоўнік М. скл. мн. лік	27	20 %	<i>Не адпачываць яны прыехалі. Кожны – на справах</i> (М. Чаргінец)
<i>Усяго</i>			135	3,4 %	
Дзеянне як мэта руху	Фінітыў-4	Назоўнік В. скл. адз. ліку	100	2,5 %	<i>Я лепш – на паляванні. Прырода. Прастор</i> (А. Дзялендзік)
Рух суб'екта, суадносіны з працягласцю і якаснай характарыстыкай	Дыменсіў-3	Прыслоўе	246	6,5 %	<i>– Табе далёка? – перапыніў Ганну Міканор</i> (І. Мележ)
		Прыслоўе	59	86 %	<i>– Я хутка. Ты пасядзі тут, – сказаў ён Цімошкіну</i> (В. Быкаў)
		Назоўнік В. скл. адз. ліку	10	14 %	<i>– Ты пабудзь, а я – на хвілінку</i> (В. Быкаў)
<i>Усяго</i>			69	2 %	

Заканчэнне табліцы

Агульная семантыка	Паказчык семантыкі (кампанент семантычнай структуры)	Спосаб выражэння і форма	Агульная колькасць адзінак	Працэнтныя суадносіны	Прыклады
Рух суб'екта, суадносіны са спосабам	Медыятыў-3	Прыслоўе	29	0,7 %	<i>– Я – пехатой. Так надзейней</i> (І. Козел)
	Каагенс	Назоўнік Тв. скл. адз. лік	12	0,3 %	<i>Міхал па начах больш з партызанамі</i> («Звязда»)
	Спосаб	Прыслоўе	278	90 %	<i>Усе птушкі – чарадой. Усе – дамоў. Навошта ж ён у вырай</i> (Т. Бондар)
		Назоўнік Тв. скл.	29	10 %	<i>Па гарадах – трактарамі і гусеніцамі</i> («Звязда»)
	Усяго (у межах мадэлі)			307	8 %
Усяго			3863	100 %	